

STORTINGET

Representantforslag 230 S

(2022–2023)

fra stortingsrepresentantene Kathy Lie og Cato Brunvand Ellingsen

Dokument 8:230 S (2022–2023)

Representantforslag fra stortingsrepresentantene Kathy Lie og Cato Brunvand Ellingsen om utviklingshemmedes møte med strafferettspleien

Til Stortinget

Bakgrunn

Personer med utviklingshemming møter strafferettspleien både som mulige lovbrøyttere, som lovbrøyttere og som skadelidende av andres lovbrudd. Disse møtene kan by på særskilte utfordringer både for personene med utviklingshemming og for de ulike aktørene i strafferettskjeden. Dette representantforslaget retter søkelyset mot forhold knyttet til personer med utviklingshemming (med og uten diagnose) som er mistenkt for lovbrudd og/eller dømt for lovbrudd.

I den nye tverrfaglige boken «Skyldig? Funksjonshemmedes møte med strafferettspleien» fremkommer en rekke utfordringer knyttet til personer med utviklingshemming som mistenkte og ivaretagelse av disse i møte med strafferettspleien. Disse utfordringene kan med stor sannsynlighet føre til rettsfeil, noe det også finnes flere eksempler på. Det er god grunn til å anta at personer med utviklingshemming ikke får den tilretteleggingen som de bør få, og at dette utfordrer deres menneskerettigheter.

Personer med kognitive funksjonsnedsettelser trenger ofte særlig tilretteleggelse for at de skal bli ivare tatt på lik linje med andre i samme situasjon. Dette handler ofte om kommunikasjon slik at personene det gjelder, skal forstå egne rettigheter, hva som skal skje, og

også hva som har skjedd. Det handler også om at ansatte i strafferettspleien skal forstå hva personen faktisk mener og uttrykker. Et viktig prinsipp må være at borgerne skal kunne forutse sin rettsstilling ved å gjøre seg kjent med lovverket og domstolenes fortolkning av dette. God kommunikasjon kommer ikke av seg selv, det krever kompetanse og tilrettelegging i alle deler av strafferettspleien.

Særlige utfordringer finnes i avhørsituasjoner, både når det gjelder kommunikasjon og asymmetrien i maktforholdet. Personer med utviklingshemming som har vært utsatt for overgrep/kriminelle handlinger, har rett til å få tilrettelagte avhør gjennom kompetent personell i barnehusene. Slike rettigheter finnes ikke når personen er mistenkt for selv å ha utøvd en kriminell handling. Det er behov for styrket kompetanse og klare rettlingslinjer for å identifisere kognitiv funksjonsnedsettelse og for å sikre tilstrekkelig tilrettelegging.

Forskning som blir gjengitt i den refererte boken, viser at så mye som 10,8 pst. av innsatte i norske fengsler skårer så lavt på kognitive tester at de oppfyller kriteriene for utviklingshemming. Dette innebærer at mange hundre personer med utviklingshemming gjennomfører soning hvert år. Forskning viser også at disse personene ofte har en vanskeligere soning enn andre. De mottar i liten grad rehabilitering og har større helseutfordringer og en mer omfattende soningshistorikk.

Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) har i sin årsmelding til Stortinget for 2022 satt søkelys på menneskerettighetsutfordringer i norske fengsler. De peker blant annet på at mange innsatte ikke får tilstrekkelig helsehjelp, og at de i for stor grad blir utelukket fra fellesskap. De løfter også særskilt frem soningsforholdene for innsatte med utviklingshemming og kommer med klare anbefalinger om at regjeringen må komme

med forslag til lovendringer om hva slags soningsforhold utviklingshemmede skal ha, og at det må komme regler om hvordan utviklingshemmede i norske fengsler skal kartlegges, og om hvordan soningen for denne gruppen skal tilrettelegges.

NIM viser også til forskningen som viser at en stor andel av innsatte i norske fengsler har kognitive vansker, og at kriminalomsorgen ofte ikke er kjent med dette. Dette understreker behovet for både god kartlegging og tilrettelegging med utgangspunkt i denne kartleggingen. Mange gjennomfører soning uten at kognitive vansker blir identifisert og fulgt opp. Dette medfører et rettssikkerhetsproblem for den dømte. Det øker også faren for ny kriminalitet fordi tilpasset rehabilitering uteblir.

Forslagsstillerne er klar over at regjeringen har varslet at det skal nedsettes et utvalg som skal vurdere soningsforholdene til blant annet personer med utviklingshemming. Forslagsstillerne støtter et slikt utvalg, men må samtidig understreke at for ofte blir personer med utviklingshemming og deres behov for oppfølging og tilrettelegging utelatt i offentlige utredninger og tiltak. Forslagsstillerne vil derfor understreke viktigheten av at et slikt utvalg får et tydelig mandat knyttet til dette. Det er også, som også NIM understreker, behov for å iverksette tiltak straks.

Det er god grunn til å anta at mange personer med utviklingshemming ikke får tilstrekkelig oppfølging i oppvekst og voksenliv. Både NOU 2016:17 og Meld. St. 8 (2022–2023) understreker menneskerettighetsutfordringer. En vet at mange opplever dårlige livsbetingelser, utenforskap og manglende forståelse. Mange opplever traumer som ikke blir fanget opp eller fulgt opp av helsetjenestene eller sosialtjenestene. Dette kan bidra til at personer med utviklingshemming havner i ekstra sårbare livssituasjoner, der også kriminalitet er en del av

dette. Det er behov for å undersøke nærmere hvorfor personer med utviklingshemming blir lovbrøyttere, og hva som skal til for å forhindre dette, samt at tiltak i tråd med dette må settes i verk.

Etter en endring i særreaksjonslovgivningen i 2020 ble terskelen for strafferettslig tilregnelighet endret slik at domfelte med en noe høyere funksjonsevne ble erklært utilregnelige (fra IQ=55 til IQ=60). Dette har inntil nå medført mer enn en fordobling av antallet særreaksjonsdømte personer med utviklingshemming. Man står muligens i en situasjon der man enten må etablere en stor særlig kriminalomsorg for personer med utviklingshemming eller få den ordinære kriminalomsorgen til å håndtere og rehabilitere denne gruppen mennesker bedre.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

f o r s l a g :

1. Stortinget ber regjeringen foreslå regler og rutiner som sikrer at personer med utviklingshemming (kognitiv funksjonsnedsettelse) som er mistenkt for lovbrudd, blir identifisert og får bedre tilrettelagte politiavhør.
2. Stortinget ber regjeringen foreslå regler for hvordan personer med utviklingshemming (med og uten diagnose) i norske fengsler skal kartlegges.
3. Stortinget ber regjeringen foreslå lovendringer og andre tiltak som avklarer hvilke soningsforhold personer med utviklingshemming skal ha, som gir føringer for hvordan soningen skal tilrettelegges for denne gruppen, og som bedrer dagens soningsforhold.

27. april 2023

Kathy Lie

Cato Brunvand Ellingsen